

Márkus László¹

A koszovói háború és a KFOR békefenntartó misszió²

Koszovó területének birtoklásáért az albán és a szerb nacionalizmus négy fegyveres konfliktust vívott a 20. században, amelyek sorában a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) gerillaháborúja volt a legutolsó 1998–99-ben. A gerillák aszimmetrikus hadviselésének lényegi célja volt, hogy a nemzetközi közösség beavatkozását kiprovokálják. A háború kimenetelét a NATO légitámadásai döntötték el. A háború nacionalista narratívában való feldolgozásának következményeként a két nemzet között nem történt megbékélés, ez adja a KFOR békefenntartó missziójának jelentőségét a mai napig. A KFOR parancsnoki pozíciójának megszerzése egy Magyarország számára ennyire fontos területen, kiváló példája annak, hogyan kell érdekeinket érvényesíteni a multilaterális katonadiplomácia területén.

Kulcsszavak: Koszovó, etnikai háború, aszimmetrikus hadviselés, KFOR, békefenntartás

The Kosovo War and the KFOR peacekeeping mission

For the control of the territory of Kosovo, Albanian and Serbian nationalism fought four armed conflicts in the 20th century, the last of which was the guerrilla war of the Kosovo Liberation Army (UÇK) in 1998–99. The essential purpose of the asymmetric warfare waged by the guerrillas was to provoke the intervention of the international community. The outcome of the war was decided by NATO air strikes. The memory of the war has been recorded on both sides in a nationalistic interpretation that very much contributes to the lack of any reconciliation. That gives significance to KFOR's peacekeeping mission in Kosovo even at present. Gaining the COMKFOR position for a Hungarian general in 2021 is an excellent example of how to promote our vital interests in the field of multilateral military diplomacy.

Keywords: Kosovo, ethnic wars, asymmetrical warfare, KFOR, peacekeeping

Jugoszlávia felbomlása és az etnikai háborúk

Az egykori Jugoszlávia felbomlását hat háború kísérte, illetve követte 1991 és 2001 között. Közös jellemzőjük volt, hogy etnikai alapú konfliktusok voltak, és valamelyik többségi nemzet vélt vagy valós dominanciája ellen irányultak. A háborút kiobbantók célja minden

¹ Márkus László a Külügyi és Külgazdasági Intézet vezető kutatója, Magyarország volt pristinai nagykövete. E-mail: laszlo.markusz@ifat.hu

² A tanulmány a TKP2021-NVA-16 azonosítószámú NKE HHK „Alkalmazott katonai műszaki, had- és társadalomtudományi kutatások a nemzetvédelem, nemzetbiztonság területén a Hadtudományi és Honvédtisztképző Karon” című pályázat keretében készült.

esetben az elszakadás volt, mert úgy érezték, hogy a status quo veszélyeztetni etnikai közösségük jövőjét. A szlovének a Jugoszlávián belül az 1980-as évek végére kialakult szerb politikai dominancia miatt léptek a fegyveres elszakadás útjára. A krajainai és szlávóniai szerbek lázadása nagyrészt a függetlenségét kikiáltó Horvátország második világháborús usztasamozgalmat idéző politikai retorikája és szimbólumrendszere gerjesztette félelemből táplálkozott. A boszniai szerbek saját hatalmi pozícióikat féltették a demográfiailag megerősödött boszniai muszlimokkal szemben egy új független államban. A koszovói és Preševo-völgyi albánok a belgrádi hatalom szerbesítő törekvéseivel fordultak szembe. A macedóniai albánok 2001-es felkelése a szláv többségi nemzet hegemóniája és a kisebbségek politikai marginalizálódása ellen irányult.

Ezek a fegyveres konfliktusok intenzitásukban és időtartamukban jelentősen eltértek egymástól. A szlovéniai „tíznapos háborúként” maradt fenn az emlékezetben, míg Horvátországban több mint négy évig tartott a hadiállapot. Bosznia-Hercegovinában három és fél évig tomboltak a két szomszédos ország által is tüzelt, véres etnikai összecsapások, amelyek közel 100 ezer halálos áldozatot követeltek, ami messze magasabb a többi posztjugoszláv konfliktusban regisztrált veszteségeknél. Koszovóban másfél év alatt lezárultak ugyan a harcok, de ezek egy bizonyos szakaszukban a nemzetközi rend stabilitását is veszélybe sodorták, mivel egy ponton a NATO közvetlenül beavatkozott, az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazása nélkül és Oroszország heves tiltakozása ellenére. A hidegháború vége óta ez volt az első alkalom, hogy felbukkant az orosz és amerikai katonák közvetlen harcba keveredésének kockázata.

Jugoszlávia felbomlása 1991-ben meglehetősen váratlanul érte az európai közvéleményt. A nyugati világ politikai és katonai elitjét éppen a gazdasági integráció mélyítése, illetve a hidegháborús tömeghadseregek leszerelése foglalkoztatta. Évek voltak szükségesegek, hogy az európai és amerikai döntéshozók feldolgozzák és megértsék a jugoszláviai történéseket, illetve megtalálják a válságkezelés hatékony eszközeit és módozatait. Az egyik ilyen tanulási folyamat középpontjában a katonai békefenntartás politikai és katonai irányítási rendszerének kialakítása állt. A boszniai háború az ENSZ-nek (UNPROFOR), a koszovói békefolyamat hullámvölgyei pedig a NATO-nak (KFOR) szolgáltak kihívásokkal, keserű kudarcokkal és fontos tanulságokkal.

Az UÇK gerillaháborúja 1998–1999

Koszovó területének birtoklásáért az albán és a szerb nacionalizmus négy fegyveres konfliktust vívott a 20. században: a balkáni háborúkban (1912–1913) aratott látványos szerb győzelmeket a lázadó albán kaçakok elkeseredett ellenállása (1918–1924) és a második világháború alatti kölcsönös etnikai leszámolások követték.³ A negyedikre az 1990-es évek végén került sor, amelyet a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UÇK) gerillaháborújának nevezhetünk. Ezt az 1998–1999-es háborút közvetve előidéző geopolitikai háttér a hidegháború utáni nemzetközi erőviszonyok radikális megváltozása volt, elsősorban

³ Ezekről a fegyveres konfliktusokról részletesebben lásd Márkus László (2022): *Koszovó története Dardániától a brüsszeli dialógusig*. Budapest: Ludovika.

az egyedüli szuperhatalomként talpon maradt Egyesült Államok és a NATO, illetve a de-integrálódó és gazdasági válságba merülő Szovjetunió/Oroszország relációjában.

Az albánok döntő többségének sokáig nem tűnt célravezető opciónak a háború, hiszen könnyen felmérhették, hogy a szerbek minden tekintetben erősebb pozícióban voltak. A belgrádi vezetés által irányított rendőrség önmagában veszélyes ellenfél volt. Belgrád mögött állt a Jugoszláv Néphadsereg (JNA) 1992-ig, majd onnantól a kisjugoszláv hadsereg (Vojska Jugoslavije). A kisjugoszláv hadigépezet mozgósítás utáni létszáma messze meghaladta azt az élőrőt, amelyet az alig kétmillió koszovói albánság reális esélyekkel harcba küldhetett volna a maga részéről. Szintén hatékony eszköz volt a szerb vezetés kezében a titkosszolgálati apparátus: az UDBA (Uprava Državne Bezbednosti, Állambiztonsági Hivatal), majd 1967-től az SDB (Služba Državne Bezbednosti, Állambiztonsági Szolgálat) számos „disszident”, köztük koszovói albánokat likvidált Nyugat-Európában a hidegháború alatt. Utódja 1991 után az RDB (Resor Državne Bezbednosti, Állambiztonsági Szolgálat), amely a horvátországi és boszniai háborúkban különösen hatékonynak bizonyult olyan paramilitáris egységek mozgósításában, mint az „Arkan Tigrisei”.

Az albánok nem rendelkeztek fegyverekkel az 1990-es évek elején, és sokáig nem is volt semmilyen beszerzési forrásuk. Az ENSZ Biztonsági Tanácsa 1991 szeptemberében nemzetközi fegyverembargót vezetett be a volt Jugoszlávia egész területére, ez pedig lehetetlenné tett bármilyen *legális* fegyvervásárlást, vagy másik országból érkező *hivatalos* fegyverszállítmányokat. Megfigyelhető volt ebben az időben, hogy a nehézfegyverzet hiánya 1991–94 között milyen súlyos veszteségeket okozott a Jugoszlávia felbomlása nyomán kirobbant háborúkat vívó horvátoknak és bosnyákoknak, ami intő példaként szolgált. A koszovói albánok egy konvencionális, úgynevezett második generációs háború megvívására Szerbiával nem voltak felkészülve az 1990-es években.

Nem véletlen, hogy Ibrahim Rugova koszovói elnök békés ellenállásra buzdító politikája 1989 és 1997 között elsöprő támogatást élvezett, de politikai pártja még a háború után is, egészen 2007-ig verhetetlennek bizonyult a Koszovóban tartott választásokon. Rugova minden áron el kívánta kerülni, hogy az albánok olyan helyzetbe kerüljenek, mint a horvátok és a bosnyákok 1991–94-ben, akik súlyos civil és katonai vereségeket szenvedtek a szemben álló szerbektől, és csak a nemzetközi közösség intervenciója mentette meg őket a teljes vereségtől. A koszovói albán vezető ezért 1991-ben elzárkózott attól a horvát kéréstől, hogy követőit fellázítva egy újabb frontvonalat nyisson a volt Jugoszlávia területén dúló etnikai háborúk sorában.⁴

Rugova alkatilag olyan vezető volt, aki mélyen hitt az erőszakmentes politikában. Munkatársai emlékeiben úgy maradt fenn, mint akitől távol állt minden hazardírozásra való készség, alaposan felmérte az erőviszonyokat és a szerbek várható reakciójának brutalitását.⁵ (Rugova apját a második világháború végén jugoszláv partizánok végezték ki.)

⁴ Judah, Tim (2000): *Kosovo: War and Revenge*. New Haven and London: Yale University Press, 113–114. A történeteket azonos módon elevevítette fel a tárgyaláson jelen lévő Veton Surroi, egykori koszovói albán politikus egy interjú során. 2020. 11. 25.

⁵ A szerző saját interjúja Ibrahim Rugova pártjának (Koszovói Demokratikus Liga, LDK) munkatársaival 2017–2019 között: Fatmir Rexhepi, Bajram Gecaj, Ismet Beqiri.

Egy koszovói háború kiobbantásához másfajta karakterű vezetők kellettek, akiknek akkor nyílt tér, mikor Rugova éveken keresztül stabil pozíciója 1995 után meggyengült.

Az 1981 óta egyre erősödő szerb rendőrterror, a korábbi koszovói autonómia 1989-ben történt megszüntetése felett érzett elkeseredés, illetve az 1991 óta már leplezetlen kollektív diszkrimináció lassan felőrölte az albánok egy részének türelmét. Leginkább azonban a békés ellenállás politikájának kudarca volt az, ami egyre több koszovói albánt fogékonytá tett a radikális megoldásokra. A boszniai háborút lezáró Daytoni békeszerződés megkötése (1995) a koszovói kérdés rendezése nélkül azt a világos üzenetet hordozta, hogy a nemzetközi közösség együtt tud élni ezzel a status quóval. Ez súlyos csapás volt Rugova békés megoldást előnyben részesítő politikája számára, egyben esélyt adott az otthon és külföldön már jó ideje szervezkedő militáns koszovói albánoknak.

Ramush Haradinaj gerillaparancsnok és későbbi miniszterelnök a hangulatváltást úgy foglalta össze: „Minden albán tudta, hogy soha nem fogunk megszabadulni Szerbia elnyomásától, ha nem harcolunk. Mindenki tudta. Rugova tudta és az LPK (az UÇK elődszervezete) is tudta. De az emberek először a könnyű utat választják.”⁶ Egyre többen érezték magukat sarokba szorítva a rendőrterror által, ami jelentősen megnövelte a harci kedvet és az áldozatvállalási készséget az albán lakosság részéről. Haradinaj úgy fogalmazott: „Nem volt sok választásunk abban az időben. Tudtuk, hogy megölhetnek minket így vagy úgy – vagy a szerbiai börtönökben vagy egy merényletben, vagy úgy, hogy ellenállunk. Tudtuk, hogy bármelyik nap sor kerülhet ránk. Nem volt más választásunk, mint harcolni.”⁷

A koszovói fegyveres ellenállás gyökerei az 1970-es években az albán diaszpóra körében szerveződő radikális sejtekhez nyúltak vissza. A fegyveres és politikai szervezkedés sokáig csak külföldön volt lehetséges, Koszovóban a jugoszláv állambiztonsági szervek csírájában eltiporták az ellenállást. A Koszovói Népfront (LPK) – amelyet az UÇK elődszervezeteként tartanak számon – Svájcban és Németországban alakult meg 1985-ben,⁸ és fejlődött 1997-re ütőképes, etnikai alapú terrorszervezetté. Az LPK, majd a belőle létrejött UÇK teoretikusai egyrészt nemzeti felszabadító mozgalomként tekintettek magukra, ezért alaposan tanulmányozták az antikolonialista küzdelmeket a harmadik világban. Másrészt tudták, hogy kezdetben mindenképpen a terrorizmus taktikájához kell nyúlniuk, ezért példaként vizsgálták az északír IRA, a baszk ETA és a palesztin PLO módszereit.⁹

A Koszovói Felszabadítási Hadsereg aszimmetrikus háborúja a szerb rendőri erők és a szövetségi hadsereg ellen a Jashari család 1998 márciusában történt lemészárlásától a KFOR 1999. júniusi bevonulásáig tartott. Ezt megelőzően is voltak összecsapások, de azok inkább elszórt terrorcselekmények, semmint egy valódi gerillaháború keretében vívott harcok voltak. A koszovói albánok részéről a katonai felkészítés továbbra is elég reménytelennek látszott, tekintve a szerb fegyveres erők létszámbeli és technikai túlerejét. Nehéz volt elképzelni, hogy pusztán gerilla-hadviseléssel meg lehet változtatni Koszovó

⁶ Ramush Haradinajt idézi Perritt, Henry H. Jr. (2008): *Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency*. Urbana and Chicago, University of Illinois Press, 1, 37.

⁷ Perritt 2008.

⁸ Eredeti nevén: LPRK (Lëvizja Popullore për Republikën e Kosovës/Népfront a Koszovói Köztársaságért).

⁹ Perritt 2008: 37.

státuszát. A Koszovói Felszabadítási Hadseregnek kizárólag az aszimmetrikus hadviselés előnyeit kihasználva volt esélye. Meg kellett találnia a szerbek gyenge pontját, ami kontroll nélküli heveskedésükben és brutalitásukban, illetve növekvő nemzetközi elszigeteltségükben volt keresendő.

A fegyveres mozgalom deklarált politikai célja Koszovó „felszabadítása” volt. Elkezdtek megjelenni a nyilatkozatokban az olyan klasszikus nacionalista jelszavak, mint „függetlenség vagy halál”, ami retorikájában hasonlított a szerb Fekete Kéz első világháborút megelőzően használt mottójára: „egyesülés vagy halál”.¹⁰ Célként fogalmazódott meg a gerillák körében a felszabadított tartomány egyesítése Albániával, ami a militáns koszovói albánok régi álma volt.¹¹ Ez a nacionalista doktrína természetes naivitással úgy tekintette, hogy ha a német nemzetnek 1990-ben engedélyezték az egyesülést, akkor a nemzetközi közösségnek semmilyen erkölcsi vagy jogi érve nem lehet, amely alapján az albánoktól megtagadhatná ugyanezt. Az UÇK ideológusai számára az egyesülés magában foglalta volna a Macedón Köztársaságban (ma Észak-macedón Köztársaság) és Montenegróban élő albánok csatlakozását is ehhez az etnikailag egységes Albániához. A Rugova pártja (LDK) által propagált független koszovói állam ebben a stratégiában csak közbenső célként merült fel. Ibrahim Rugovát, aki a harcok kitörésekor formálisan a koszovói párhuzamos állam elnöke volt, az UÇK nem tekintette saját parancsnokának, és nem egyezett bele abba, hogy képviselje a gerillákat a nemzetközi tárgyalásokon.¹²

Az aszimmetrikus gerillaháború taktikai elemei részben a nyolcvan évvel korábbi „kaçak-hadviselés” hagyományaihoz nyúlt vissza. Ennek az volt a kiindulópontja, hogy a gerillák a szomszédos Albániát logisztikai és hadművelleti bázisnak használva hajtanak végre váratlan támadásokat szerb célpontok ellen, minél nagyobb veszteségeket okozva. A régi taktika továbbfejlesztése volt, hogy eltűzött válaszcsoportokat provokáljanak ki a terület szuverén, de legitimációs bizonytalanságtól szenvedő (az albán lakosság többségének támogatását nélkülöző) hatóságainak részéről, lehetőleg polgári célpontok ellen. Ha ez elég sok áldozatot követel, akkor a konfliktus majd visszakerül a nemzetközi sajtó figyelmének központjába, és előbb-utóbb a nagyhatalmaknak be kell avatkozniuk a további atrocitások megfékezése érdekében, mint ez Bosznia-Hercegovinában is történt pár évvel korábban.

Ezt a taktikát számos tényező segítette az 1990-es évek végén. Az egyik, hogy a szerb hatalom a tartomány albán lakosságának döntő többségét már teljesen elidegenítette magától. A Rugova körül tömörülő pacifisták ugyan nem kedvelték a gerillákat, de óvakodtak attól, hogy nyíltan szembeforduljanak velük, mivel tudták, hogy ezzel a szerbeket segítenék. Szerbia nemzetközi megítélése is rendkívüli módon megromlott 1991 óta, és Milošević személyét – a Daytont követő rövid időszakot leszámítva – nagyfokú

¹⁰ Waller, Douglas (1998): Mission Impossible: An Inside Look at How Richard Holbrooke Tries to Halt the Ethnic Bloodshed in Kosovo. *Time*, 151(26), 68–70.

¹¹ Perritt 2008: 22.

¹² Sandra Kasalo: Intervju Oslobođenja s Komandantom OVK Naš cilj je oslobođenje Kosova i priključenje Albaniji. *Oslobođenje*, 7. (1998.), 4. 13.; Albright, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest: Geopen, 530.

bizalmatlanság és ellenszenv övezte a nyugati politikusok körében.¹³ Harmadik tényezőként említhető a nyugati hatalmak előző években kialakított intervenciók gyakorlata humanitárius megfontolásokból, Irak kurdok lakta területein, Szomáliában és Bosznia-Hercegovinában. (Ez a számítás hordozott magában kockázatokat: a hatalmas áldozatokkal járó ruandai népiirtás [1994] nem generált nemzetközi fellépést.) Negyedikként megemlíthető még a NATO szerepkeresése a hidegháború után, amely folyamat egyre inkább az európai béke önjelölt őrének küldetése felé tolta a katonai szövetséget. A konkrét koszovói esetben különösen felerősítette ezt az intervenciók hajlandóságát a nyugati katonai szövetség félelme a balkáni konfliktus eszkalációjától, főleg Macedónia, Albánia és Görögország belesodródásától.¹⁴

Az UÇK gerillataktikája jól működött: a rajtaütéseik által okozott embervesztés fájdalmasnak bizonyult a rendőrség számára. Ez dühödt reakciókat váltott ki az állományból, és megjósolható taktikai hibákhoz vezetett. Az egyik legnagyobb melléfogás a koszovói konfliktus kezelésében a prekazi vérengzés volt 1998 februárjának utolsó napjaiban. Néhány korábbi rajtaütés megtorlásául a szerb belügyi erők lemészárolták a Jashari család 57 tagját, köztük nőket és gyerekeket. Ezzel a szerbek egyik napról a másikra magukra vonták a nemzetközi sajtó figyelmét, ami innentől meghatározta a folyamatokat.¹⁵

A nyugati sajtó napi érdeklődése a koszovói konfliktus iránt elkerülhetlenné tette, hogy az európai és amerikai diplomácia is lépéseket tegyen. Március 5-én meg is jelent Belgrádban Robin Cook brit külügyminiszter az Európai Unió ultimátumával, amivel megkezdődött a koszovói konfliktus „nemzetköziesítése”. A belgrádi vezetés korábbi negatív megítélése miatt ez várható reflexeket indított be: 1998 márciusától elkezdték visszaépíteni az 1992–1996 között érvényben volt, de Dayton után nagyrészt lebontott szankciós falat Szerbia és Montenegró körül.¹⁶ A jugoszláv dinár árfolyama újra megbicsaklott: a korábbi két és fél évben (1995. december – 1998. március) stabilan 3,3 arányban váltották a német márkával szemben. Alig egy hónap leforgása után, 1998 áprilisában viszont már hat dinárt kellett adni egy márkáért, ami 45%-os leértékelésnek felelt meg.

¹³ Márkus László (2000): Milosevics és a Nyugat – Az 1996–98-as boszniai események hatása a Jugoszlávia bombázásáról hozott döntésre. *Külpolitika*, 6(1–2), 36–56; „Nem fogjuk ölbe tett kézzel nézni, hogy a szerb hatalom azt tegye Koszovóban, amit már nem tehet Boszniában.” Albright 2004: 525.

¹⁴ „A Koszovóban romló helyzet fenyegetést jelent a régió békéjére és biztonságára. Komoly aggodalmat okoz nekünk a konfliktus szomszédos országokra való áttérjedésének kockázata, ezért szövetségeseinkkel karöltve világossá tettük Milošević elnöknek, hogy nem fogjuk eltérni Albánia és Macedónia belerángatását ebbe a konfliktusba.” Robert Gelbard, a Clinton-adminisztráció balkáni különmegbízottjának a szavai az amerikai törvényhozás előtti meghallgatáson. Committee on International Relations (1998): *Kosovo: Current Situation And Future Options* [online], 1998. 07. 23. Forrás: commdocs.house.gov [2023. 01. 22.].

¹⁵ Hedges, Chris (1998): *On a Garage Floor in Kosovo, A Gruesome Serbian Harvest*. [online], The New York Times, 1998. 03. 10. Forrás: nytimes.com [2023. 01. 12.]; Calabresi, Massimo (1998): How Many will Perish? *Time*, 151(11), 30–31; Despic-Popovic, Hélène (1998): *Prekaz, village martyr du Kosovo*. [online], Libération, 1998. 03. 17. Forrás: liberation.fr [2023. 01. 14.].

Madeleine Albright volt amerikai külügyminiszter is a prekazi vérengzéssel kezdi visszaemlékezéseinek koszovói válsággal foglalkozó első fejezetét. Albright 2004: 521.

¹⁶ Serbs Offer Kosovo Autonomy Talks. *International Herald Tribune*, 1998. 03. 13., 8.

A jugoszláv GDP az 1970-es évek szintjére süllyedt vissza, a fizetések reálértéke pedig az 1950-es évekére.¹⁷

A szerb rendőrség eltűzött erőszakos reakciói egyértelműen a gerillák malmára hajtotta a vizet, mivel ez utóbbiak viszonylag kevés energiával és veszteséggel jelentős nemzetközi figyelmet generáltak. A Koszovói Felszabadítási Hadsereg a következő hetekben egy zavarosnak tűnő marxista-nacionalista háttérű terrorista szervezetből az albán lakosság jogaiért kiálló gerillahadsereggé vált. Öt hónappal később, 1998 júliusában az amerikai adminisztráció már nyilvánosan politikai szereplőnek ismerte el a gerillahadsereget: „Az UÇK megkerülhetetlen tényezővé vált, és bármennyire is elítéljük az erőszakot mindkét oldalon, részesei kell hogy legyenek a fegyverszüneti vagy a rendezésről szóló tárgyalásoknak.”¹⁸

Az UÇK azonban legalább három komoly hibát elkövetett a háború különböző szakaszaiban, amivel veszélyeztette stratégiai célját, a nemzetközi katonai beavatkozás kiprovokálását. Az egyik meggondolatlanúság a szerb civilek elleni brutális támadásokban öltött testet, amivel a gerillák kockára tették a nyugati közvélemény és egyben a washingtoni adminisztráció szimpátiáját.¹⁹ Ennek a későbbi következményei lettek azok a büntető-eljárások, amelyeket a Nemzetközi Törvényszék (ICTY), az UNMIK és EULEX bírói fórumain, valamint a 2015-ben felállított Különleges Törvényszék előtt indítottak a koszovói albán gerillaparancsnokok egész sora ellen.

Az UÇK másik hibája az volt, hogy teret adott a szervezett bűnözéssel fenntartott kapcsolatairól szóló vádaknak. Ennek gyökerei oda nyúltak vissza, hogy a háború finanszírozási háttérét mindenképpen biztosítani kellett, ami nem volt egyszerű feladat. A diaszpóra sokat segített, az Egyesült Államok albán kolóniája 1998 májusára már állítólag 3-4 millió dollárt összegyűjtött a gerilláknak.²⁰ Bujar Bukoshi, az akkori koszovói emigráns kormány miniszterelnöke is biztosított forrásokat a gerilláknak, erről Ramush Haradinaj, az UÇK dukagjini parancsnokának visszaemlékezése is tanúskodik.²¹ Ennek ellenére számos olyan cikk, majd hivatalos jelentés látott napvilágot, amely a gerillák kábítószer-kereskedelemez, illetve más súlyos bűncselekmények elkövetőihez való kétes viszonyát firtatta.²² Ez a koszovói függetlenség nemzetközi támogatottságának ügyére is negatívan hatott.²³

A gerillahadsereg harmadik tévedése az volt, hogy időről időre a gerillaháborút olyan konvencionális hadviseléssé alakította, amelynek eredményes megvívására nem volt felkészülve. A szerb–jugoszláv erők, ezt a hibát kihasználva, több súlyos vereséget mértek

¹⁷ *Hard Times Taking Bite Out of ICN Yugoslavia*. [online], Los Angeles Times, 1998. 10. 21. Forrás: latimes.com [2022. 01. 08.].

¹⁸ Committee on International Relations 1998.

¹⁹ Robert Gelbard balkáni különmegbízott: „We have also condemned attacks against Serb civilians by the UCK, including kidnaping. The Hague Tribunal has pledged to investigate reports of possible war crimes in Kosovo by both sides.” Committee on International Relations 1998.

²⁰ Ragaru, Nadège – Dymi, Amilda (2004): The Albanian-American Community in the United States: A Diaspora Coming to Visibility. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 31(1–2), 45–63; 23.

²¹ Hamzaj, Bardh (2000): *A Narrative about War and Freedom*. Prishtina: Zeri, 91.

²² Higgins, Andrew – Copetas, A. Craig (1999): *In Kosovo, KLA Can't Seem To Win the Battle for Funds*. [online], The Wall Street Journal, 1999. 05. 20. Forrás: wsj.com [2022. 02. 06.].

²³ Albright 2004: 531.

a koszovói albán felkelőkre. Az UÇK 1998. nyári offenzívája, amely iskolapéldája volt a fenti taktikai malőrnek, katonai értelemben teljes fiaskóval zárult. A paradoxon viszont, hogy egyben politikailag mégis komoly nyereséget hozott, mert a nemzetközi sajtó szalagcímeit uralva, a gerillavezetés a nyugati diplomáciát egyre mélyebbre rángatta bele a koszovói konfliktus megoldásába. Christopher Hill amerikai diplomata, akkori szkopjei nagykövet, Richard Holbrooke békeközvetítő és Wolfgang Petritsch EU-különmegbízott 1998 nyarán folyamatosan azzal voltak elfoglalva, hogy próbálták Belgrádot tárgyalóasztalhoz ültetni a koszovói albánok képviselőivel.²⁴

1998 őszére a korábbi status quo nemzetközi segítséggel megváltozott.²⁵ Az EBESZ megfigyelő misszióján keresztül létrejött a Rugova által már korábban kért és vízionált „nemzetközi felügyelet”, amelyet az albánok átmeneti állapotnak tekintettek a számukra kedvező politikai rendezés felé vezető úton. A megfigyelők pusztán jelenlétének is nagy értéke volt a gerillavezérek szemében. Haradinaj így fogalmazott:

„Nagyon örültem, amikor megtudtam, hogy nemzetközi ellenőrök fognak Koszovóba érkezni, és meg voltam győződve, hogy ez számunkra győzelem. A nemzetközi közösség a saját szemével fogja látni, milyen barbárságokat követ el Szerbia Koszovóban, és meg fogják érteni annak szükségességét, hogy az albánok megszabaduljanak ettől a rezsimtől.”²⁶

Fontos az is, hogy az UÇK milyen hibát *nem követett el*: hallgatott a CIA figyelmeztetésére, és nem engedte be a sorai közé az iszlám szélsőségeket.²⁷ Ezt az óvatlanságot a bosnyákok a saját háborújuk során, 1992–1995 között elkövették, és súlyos árat fizettek érte a nemzetközi közvélemény megnyeréséért folytatott diplomáciai erőfeszítéseik során. A koszovói gerillák eltérő megközelítése arra is visszavezethető, hogy az albán nacionalizmus karakterénél fogva vallássemleges, hiszen másképpen nem is tudná a katolikus, ortodox és iszlám hitű albánokat „egy zászló alá” tömöríteni. A gerillák egyes vezetői ráadásul baloldali szekulárisok, mások egyenesen marxisták voltak az enveri nacionalista értelemben, akiktől mi sem állt távolabb, mint az iszlám fundamentalizmus iránt érzett szimpátia.

Ezzel szemben a bosnyák nacionalizmus erősen vallásos színezetű. Nem annyira, mint ezt sokan hajlamosak eltúlozni, hiszen a vallás mellett a közös történelmi emlékezet is összeköti azokat, akik Bosznia-Hercegovinát hazájuknak tekintik. Az 1992–1995-ös háború alatt azonban a vezetés Szarajevóban egy klerikonacionalista politikai klikk kezébe csúszott át, akik számára az iszlám minden másnál fontosabb igazodási pont volt, ezért számukra természetes volt az iráni segítség elfogadása és az iszlám országokból érkezett önkéntesek integrálása egy önálló zászlóaljba.²⁸ A lényegyet tekintve azonban valóban fontos, hogy az UÇK vezetése egy pillanatra sem adott esélyt a szerb propaganda „iszlám

²⁴ Hill, Christopher R. (2015): *Outpost A Diplomat at Work*. New York: Simon & Schuster Paperbacks, 131.

²⁵ A szerbek Glogovac környékén elkövetett újabb felesleges vérengzései nyomán Richard Holbrooke rávette Milošević jugoszláv államfőt az EBESZ-misszió beengedésére Koszovó területére.

²⁶ Hamzaj 2000: 115–116.

²⁷ Perritt 2008: 2–4.

²⁸ A témában lásd Márkus László (2020): *Alija Izetbegović – az apokalipszis lovasa vagy békeangyal* (könyvrecenzió). *Világ-történet*, 42(1), 139–142. Čengić, Mustafa (2015): *Alija Izetbegović jahač apokalipse ili anđeo mira*. Sarajevo: Kult B.

fundamentalistákról” szóló narratívájának. Ezt nyilvánvalóan bölcsen tette, mert ugyan a „9/11 szindrómán” még innen voltunk, de Bin Laden már 1996-ban hadat üzent az Egyesült Államoknak és az al-Káida 1998 augusztusában, a koszovói háború kellős közepén végrehajtotta első nagyszabású támadásait amerikai célpontok ellen.²⁹

Az 1998–1999-es koszovói háború már az úgynevezett „negyedik generációs háború”³⁰ újabb változata volt, amelynek egyik alapjellemzője, hogy legalább az egyik oldalon nem állami hadviselő fél áll. Az ilyen típusú konfliktusban a propaganda és politikai elemek súlya jóval megnőtt a korábbiakhoz képest. A küzdelem távról sem korlátozódott a koszovói albánokra és a szerb/jugoszláv hatóságokra. A háború kimenetele szempontjából meghatározó szerepet játszott a nemzetközi sajtó, a nemzetközi szervezetek hálózata (főleg az EBESZ), az európai és amerikai diplomácia, illetve az Észak-atlanti Szövetség, amely katonai értelemben végül eldöntötte a konfliktus kimenetelét.

Éppen ezért a szerb/jugoszláv rendőrség és fegyveres erők tömeges fellépésének a polgári lakosság ellen, illetve ezzel összefüggésben annak, hogy az UÇK megnyerte a nemzetközi szinten az 1990-es évek hegemon szerepben lévő szuperhatalmának, az Egyesült Államoknak a szimpátiáját és támogatását, döntő jelentőségű volt. A szerbek a világpolitikai változásokból, a negyedik generációs hadviselésből nem értettek meg sokat. Ők ugyanúgy nyers erővel akartak győzni az albán gerillák ellen, ahogy az első világháború után a kaçakok, majd 1945-ben a ballisták ellen. Ezt Milošević elnök nem is nagyon rejtette véka alá, hanem a NATO európai főparancsnokának az egyik tárgyalás során leplezetlenül ki is fejtette.³¹

Katonai értelemben a NATO erői mérték vereséget a szerbekre az *Operation Allied Force* hadművelet során. A légicsapások megkezdése (1999. március 24.) és a kumanovói megállapodás (1999. június 9.) közötti időszakban a Koszovó Felszabadítási Hadsereg ráhatása a háború végső kimenetelére minimális volt. Az UÇK Koszovó belső területein már a NATO-légítámadások első napjaiban súlyos defenzívába került a számbeli és technikai fölényben lévő jugoszláv erőkkel szemben. A Mitrovica, Vučitrn és Podujevo városok közötti hegyekben egészen május elejéig tevékenykedtek gerillacsoportok, ekkor viszont felszámolták őket. Az észak-macedóniai határ melletti Kačanik/Kaçanik hegyekben valamivel kitartóbbnak bizonyultak az albán fegyveres ellenállók, egészen május végéig tudtak kellemetlenségeket okozni, de ennél többre nem futotta az erejükből.³² A Montenegróval és Albániával határos, hegyvidékes Dukagjini vidékén a hadra fogható emberben és lőszerben egyaránt hiányt szenvedő UÇK-egységek már április elejétől inkább a rejtőzködést választották, nyílt összetűzést nem mertek többé vállalni.³³

A NATO-bombázások alapjaiban rázták meg Szerbia katonai és gazdasági erejét, ami végül fegyverszüneti megállapodásra készítette a belgrádi vezetést. A kumanovói

²⁹ Tierney, Dominic (2016): *The Twenty Years' War*. [online], The Atlantic, 2016. 08. 23. Forrás: theatlantic.com [2022. 01. 12.].

³⁰ A négy generációs modern háború elméletének rövid kifejtését lásd Lind, William S. (2004): *Understanding Fourth Generation War*. [online], Antiwar, 2004. 01. 15. Forrás: original.antiwar.com [2023. 01. 11.].

³¹ Clark, Wesley (2001): *Waging a Modern War*. Oxford: PublicAffairs Ltd., 153–154.

³² Abrahams, Fred – Ward, Benjamin (2001): *Under Orders. War Crimes in Kosovo*. New York: Human Rights Watch, 400.

³³ Hamzaj 2000: 158–159.

megállapodásban és az ENSZ Biztonsági Tanácsának 1244. számú határozatában foglalt előírások alapján a szerb–jugoszláv fegyveres erőknek el kellett hagyniuk Koszovót. A terület katonai ellenőrzésének feladatát egy nemzetközi haderő vette át a NATO irányítása alatt. Az 1998–1999-es háborút tehát nem az UÇK nyerte meg katonai értelemben, szemben a később költött legendákkal. A gerillák csak kirobbantották a háborút és onnantól az volt a stratégiai céljuk, hogy kieroszakolják a nemzetközi katonai intervenciót a maguk oldalán.³⁴ Ahhoz, hogy a NATO-beavatkozás megtörténjen, illetve amikor megtörtént, akkor az a koszovói albánok érdekeit szolgálja, szükséges volt, hogy előzetesen a koszovói albán politikai vezetők (Ibrahim Rugova, az amerikai albán lobbis, Hashim Thaçi és Adem Demaçi mint a gerillaerők „politikai arcai”) győzelmet arassanak a nemzetközi diplomáciai erőterben a szerb/jugoszláv vezetés felett. Ennek hiányában, illetve más geopolitikai környezetben, nemzetközi támogatás nélkül, az 1998–1999-es gerillaháború valószínűleg a 1945-ös ballista felkelés és a kaçakok harcainak sorsára jutott volna.

A stratégiai változások mellett kérdés, hogy mit változtatott a háború az érintett két nemzet kollektív gondolkodásán. Mindkét oldalon jellemző maradt a nacionalista narratíva, amelynek egyenes következménye a saját erők által elkövetett háborús bűncselekmények tagadása vagy relativizálása. A szerbek és albánok körében egyaránt jellemző, hogy a háború áldozataként tekintenek magukra. Az albánok, akik sokkal nagyobb fizikai veszteségeket szenvedtek, az elmúlt húsz évben jelentős nemzeti kohéziót építettek minderre, amit az Adem Jashariról elnevezett nemzetközi repülőterétől kezdve a prekazi mészárlás színhelyén létesített emlékművön át a Koszovó első női államfője, Atifete Jahjaga részéről felkarolt, megerősöskolt albán nők ügyéig lehet példákkal demonstrálni.³⁵ A háború nacionalista narratívában történt feldolgozásának bizonyos fokig logikus következménye, hogy a két nemzet között nem történt megbékélés 1999 óta.

A szerbek számára az 1998–1999-es háború több tekintetben is súlyos vereséget jelentett. A kumanovói megállapodás a jugoszláv fegyveres erők teljes kivonulását jelentette Koszovó területéről. Az összezavarodott koszovói szerb lakosság védelem nélkül maradt, teljesen kiszolgáltatottá vált a visszatérő albánok bosszújának, etnikai élettere pedig rövidesen az Ibar folyótól északra fekvő területekre és hat, attól délre fekvő enklávéra (Štrpce, Gračanica, Novo Brdo, Klokot, Ranilug, Parteš) szűkült le. A Nemzetközi Törvényszék (ICTY) által indított büntetőeljárások morális vereséget és megaláztatást hoztak Szerbiának. A Törvényszék kilenc magas rangú szövetségi, illetve szerb köztársasági szintű politikai és katonai-rendőri vezető ellen folytatott le büntetőeljárást az 1998–1999-es koszovói háborús bűncselekmények miatt. A vád alá helyezettek között volt a szerb elnök, a szerb miniszterelnök és két kisjugoszláv vezérkari főnök. Közülük hatnak az ügyben jogerős elmarasztaló ítéletet hoztak. A háborús vereség elvezetett a terület feletti

³⁴ Az egyik amerikai közvetítő már 1998 nyarán megfigyelte, hogy az albánokat igazából nem érdekli a konfliktus tárgyalásos megoldása. Az egyetlen céljuk az volt, hogy a NATO-t, illetve az Egyesült Államokat rávegyék a katonai beavatkozásra. A szerbek pedig a polgári lakossággal szembeni brutális fellépésükkel ehhez kiválóan asszisztáltak. Hill 2015: 131.

³⁵ Dautry, Marion (2019): *The Endless Struggle of Wartime Rape Victims in Kosovo*. [online], Equal Times, 2019. 04. 05. Forrás: equaltimes.org [2023. 01. 15.].

szuverenitás elvesztéséhez is, amikor a nemzetközi közösség egy részének támogatásával sor került Koszovó függetlenségének egyoldalú kikiáltására 2008-ban.

Biztató viszont, hogy Aleksandar Vučić, a 2017-ben megválasztott szerb államfő egy 2019-es, nagy létszámú koszovói szerb hallgatóság előtt mondott észak-mitrovicai beszédében már kizárta a háborús opciót mint a koszovói kérdés megoldásának lehetséges eszközét, és arra kérte a koszovói szerbeket, ilyen megoldásban ne is gondolkodjanak, mert Szerbiának egy újabb háborúhoz nincs elegendő erőforrása. A szerb militarista és expansionizmusnak keserű mérlegét vonta meg azzal a rá jellemző drámai retorikával, hogy „a szerb nemzet a 20. században akkora veszteséget szenvedett, amit a következő két évszázadban sem tud pótolni”.³⁶

A KFOR békefenntartó misszió

A koszovói békefenntartó misszió alapjait már rambouillet-i béketárgyalások idején lerakták 1999 elején. A tervezés nagymértékben hagyatkozott a boszniai békefenntartás Daytoni békeszerződés aláírását (1995) követő tapasztalataira (IFOR/SFOR).

A tervezők Boszniához hasonlóan Koszovót is „nemzeti” szektorokra osztották, és mindegyiket egy-egy domináns méretű kontingenssel rendelkező ország parancsnoksága alá helyezték. Mivel a britek adták kezdetben a legtöbb békefenntartó katonát, ezért övék volt az első választás, ők pedig Pristinát és vonzáskörzetét választották. A németek módfelett aggódtak a második világháborús emlékek és áthallások miatt, ezért mindenképpen olyan szektort akartak, ahol a legkevesebb szerb él. Így kapták meg a délnyugati részt, Prizren városával. Az amerikaiak határozottan visszautasították a Szerbiával közvetlenül határos északi részt, ahol az etnikailag megosztott Mitrovica városa igen kemény diónak ígérkezett. Ezt végül a franciák vállalták magukra, akik történelmi okokból még mindig a legszívélyesebb kapcsolatot ápolták a szerbekkel a NATO tagállamai közül. Az olaszok Peja/Peć környékére (Dukagjini) települtek, ahol talán legnagyobb arányban koncentrálódtak a koszovói albán katolikusok.

Az *Operation Joint Guardian* elnevezésű műveletben részt vevő békefenntartók kezdeti létszáma közel 50 ezer fő volt 1999 nyarán.³⁷ Az amerikaiak mintegy 6000 fős kontingenssel vettek részt ebben az első időszakban a koszovói békefenntartásban. A Pentagon a legcsendesebb és legnyugodtabb szektort kívánta biztosítani magának, amely viszont idővel mégis nagyon fontos lett stratégiai és logisztikai szempontból. Az Észak-Macedóniával határos területen megépült a következő két évtized egyik legemblematisabb és legnagyobb amerikai katonai bázisa a Balkánon: a Bondsteel.

A békefenntartás feladataiba a kezdetektől bekapcsolódott egy magyar katonai kontingens is, amely a Magyar Őr- és Biztosító Zászlóalj elnevezést kapta. Az egység Pristina és Mitrovica térségében végezte biztosító feladatait, megépítette az első pristinai táborn, és színvonalasan ellátta annak védelmét, meghiúsítva egy tervezett terrortámadást is.

³⁶ Aleksandar Vučić szerb államfő nyilvános beszéde a koszovói Észak-Mitrovicán, 2018. szeptember 9., a szerző saját film- és hangfelvétele. A posztjugoszláv háborúk mellett itt az államfő az első és második világháborúban elszenvedett embervesztésre is gondolt.

³⁷ NATO (1999): *NATO's Role in Relation to the Conflict in Kosovo*. [online], 1999. 07. 15. Forrás: nato.int [2023. 01. 20.].

Később, 2006-tól néhány évre a magyar békefenntartók az olasz parancsnokság alatt álló Dukagjinibe települtek át. Állományukat a hódmezővásárhelyi Bercsényi-dandár, a debreceni Bocskai-dandár és a tatai Klapka-dandár adta váltásokban, majd ezek az alakulatok adták a koszovói magyar békefenntartókat az azóta eltelt bő két évtizedben is.

Az 1244. sz. ENSZ BT határozat a békefenntartók egyik legfontosabb feladatának a közbiztonság helyreállítását („to establish a secure environment”) szabta meg. Ennek megvalósításában a KFOR 1999 nyarán csak nagyon mérsékelt eredményt tudott elérni. Az elkeseredett albánok tömegei dühödt bosszúhadjáratba kezdtek a szerbek ellen, amelynek méretei és intenzitása valósággal sokkolta az európai közvéleményt. Albright amerikai külügyminiszter emlékirataiban kitért arra a félelmére ezekben a hónapokban, hogy ennek az új etnikai tisztogatásnak a hatása alatt az európai vezetők megvonhatják vagy lecsökkenthetik a koszovói újjáépítésre szánt pénzeszközöket, ami súlyosan ártott volna a washingtoni elképzeléseknek, amelyek a háború utáni újjáépítést az európaiak számlájának terhére valósították volna meg.

Természetesen a KFOR-nak rendkívül nehéz feladata volt. Akkor is bírálták, amikor nem tartóztatta fel az albánok tömegeit, de akkor is, amikor igen. Az Ibar folyótól északra fekvő szerb etnikai területre a francia békefenntartók nem engedték be a feldühödött albánokat, amivel az Ibar folyó környékére sikerült lokalizálniuk az etnikai összecsapásokat, de egyben kikövezték az utat Észak-Koszovó etnikai és közigazgatási elkülönülése előtt. Mitrovica kettészakadt egy albán, illetve egy szerb városrészre, amit 2000 elején a békefenntartók hivatalosan is elfogadtak status quónak. Ezzel a hercegovinai Mostar mellett ez a koszovói város vált az etnikai gyűlölködés és megosztottság élő szimbólumává a Balkánon. A két városrész között a mai napig nem állt helyre a mozgásszabadság, a szerbek makacsul igyekeznek megakadályozni az albánok átjárását Észak-Mitrovicába.

Amikor a KFOR egységei bevonultak Koszovóba, feladatuk lett volna a gerillahadsereg lefegyverzése a kumanovói megállapodás alapján, de ez sem valósult meg teljes mértékben. A KFOR parancsnoksága június 19-én az UÇK feloszlata helyett inkább annak átalakításáról, tehát csak részleges leszereléséről állapodott meg. A nemzetközi közösség hallgatólagosan eltűrte az UÇK állományának részbeni átmentését az 1999 szeptemberében felállított Koszovói Védelmi Erő (Kosovo Protection Corps) keretein belülre. Természetesen volt lemorzsolódás, a gerillaparancsnokok közül sokan a politikai életben találtak maguknak boldogulást. A nemzetközi közösség, illetve főleg a NATO, ezzel később jelentős bírálati felületet adott Szerbiának. Nebojša Pavković szerb vezérkari főnök egy 2000 áprilisában adott interjújában felháborodottan szónak is tette: „A KFOR nem fegyverezte le az albán terroristákat, hanem létrehozta belőlük a Koszovói Védelmi Erőt. Miért nem engedték meg a szerbeknek egy Szerb Védelmi Erő megalakítását?”³⁸

A KFOR és a NATO vezetői nem voltak bolondok, hogy két egymással rivalizáló etnikai hadsereg vagy akár milícia létezését engedélyezzék. A döntés, hogy meghagyták az UÇK mögött álló elitnek, hogy megőrizze katonai (valamint politikai és gazdasági) potenciálját, nem volt véletlen. Ebben a stádiumban ugyanis a NATO számára az albán gerillák szövetségesek, de legalábbis partnerek voltak, a szerbek pedig a korábbi ellenség,

³⁸ Interjú Nebojša Pavković vezérezredessel (2000). *Nedeljni Telegraf*, 26(4), 11.

akikben legkevésbé sem bíztak. A NATO-tagállamok megítélése a szerbekről és albánokról, illetve általában a koszovói helyzetről a következő két évtizedben árnyaltabbá vált, ami összességében a szerbeknek kedvezett. Mindez leglátványosabbá a 2008-as függetlenségi nyilatkozatot követően vált, amelynek legitimitását négy tagállam (Spanyolország, Görögország, Románia, Szlovákia) a mai napig nem ismerte el.

Egy bizonyos ponton kezdett visszaütni a KFOR engedékenysége az egykori UÇK gerilláival szemben, akik közül a radikálisabbak gátlástalan erőszakosorozatot indítottak el Koszovóban. A háború utáni években több alkalommal buszok, konvojok váltak célponttá, amivel jócskán sikerült korlátozni a szerbek mozgásszabadságát, mivel a szó szoros értelmében életveszélyes lett számukra utazni. A támadások néha klasszikus terrorista jellegű öltöttek. Másfél évvel a háborús cselekmények lezárását követően, 2001. február 16-án a Niš és Gračanica között menetrendszerűen közlekedő autóbusz ellen hajtottak végre bombatámadást, amelyben 11 szerb azonnal életét veszítette és további 40 megsebesült.

Az erőszak Koszovó határain is átcsapott. Az UÇK egykori keményvonalas tagjai támogatást nyújtottak és részt vettek a dél-szerbiai (Preševo-völgyi) harcokban 2000 ősz és 2001 májusa között. A szerb rendőrség és csendőrség, illetve az albán lázadók közötti összecsapások legalább száz halálos áldozatot követeltek, és mintegy 12 500 albán volt kénytelen elmenekülni a harcok következtében. A konfliktus végzetes elmérgesedését az akadályozta meg, hogy a szerbek ebben az esetben nagyobb óvatosságot tanúsítottak, a NATO pedig hatékony közvetítőnek bizonyult a belgrádi vezetés és a lázadók közötti tárgyalásokon.³⁹ 2001 elején a koszovói albánok támogatása nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Macedóniában a helyi albán közösség fegyveres lázadást robbantson ki a szkopjei kormányzat ellen. Az eszkalációt ebben az esetben is a NATO, valamint az EU hatékony és gyors intervenciója akadályozta meg.

A Koszovóban 2004. március 17-én kezdődött zavargások jelentették a békefenntartók számára a legnagyobb megmérettetést, és nem vizsgáztak túl fényesen. Az eredeti létszámának már kevesebb mint felére csökkentett KFOR képtelen volt megfelelő gyorsasággal reagálni, egységei több alkalommal órákon keresztül tétlenül szemlélték a lincselő és romboló tömegeket, ami a parancsnoki irányítás súlyos hiányosságaira enged következtetni. Prizrenben a pusztító csőcselékkel szemben a német KFOR-egységek nem léptek fel, hanem engedélyt és időt kértek saját evakuálásukra. A 3600 fős német KFOR-kontingens a későbbiekben igen sok kritikát kapott általános passzivitása miatt, amit parancsnokuk a restriktív harcászati szabályokkal igyekezett mentesíteni. Egy kiszivárgott ENSZ-jelentés szerint a sorozatos segítségkérésekre nem reagált a KFOR, az ENSZ rendőrsége magára maradt a feladattal.

Utóbb a Boszniából átvezényelt NATO-alakulatokkal a békefenntartóknak sikerült úrrá lenniük a helyzeten, de ekkorra már jelentős volt az áldozatok száma, és számos történelmi értékű épületben keletkezett végzetes kár. A zavargások mérlege: 19 halálos áldozat, mintegy 800 sebesült, akik döntően szerb etnikumúak, illetve kisebb részben szerbül

³⁹ International Crisis Group (2007): *Serbia: Maintaining Peace in the Presevo Valley*. [online], 2007. 10. 16. Forrás: crisisgroup.org [2023. 01. 22.].

beszélő romák voltak. A 2004. márciusi zavargások a szerb közösség újabb elvándorlási hullámát hozták, mintegy 4000-en menekültek el a vészterhes napokban, döntően a városokból, ahol nem tudtak védekezni a pogromok ellen.

A KFOR az elmúlt 23 évben számos átstrukturáláson, jelentős létszámcsökkenésen ment keresztül, időközben a művelet neve is *Operation Joint Enterprise*-ra változott. A kezdetben 50 ezer békefenntartóból álló KFOR létszáma 2022-re 4000 alá csökkent. Az oroszok, franciák, spanyolok, szlovákok, portugálok és még sokan mások kivonultak a misszióból, és minimálisra csökkent a brit és német jelenlét is. Az elmúlt években az amerikai, olasz, osztrák, magyar, illetve török kontingensek adták az állomány létszámának gerincét. A KFOR közbiztonsági szerepe mára elvileg lecsökkent, hivatalosan csak a „harmadik reagáló erő” Koszovóban a helyi rendőrség és az Európai Unió rendőri és igazságszolgáltatási missziója (EULEX) után. Az EULEX azonban nem rendelkezik a második reagáló erő feladatának ellátásához szükséges képességgel, ezért a valóságban a KFOR Taktikai Manőver Zászlóalja jelenik meg mindenhol, ahol a helyi rendőrség ereje vagy tekintélye nem elegendő.

A KFOR jelenléte biztonsági garanciát jelent a koszovói szerbeknek, ezért kissé bizarr módon mára Belgrád a NATO koszovói missziójának egyik fő támogatójává vált. Ennek hátterében persze nem kizárólag biztonsági megfontolások, hanem hideg és cinikus politikai számítások is állnak. Amíg ugyanis a nemzetközi békefenntartó misszió a Koszovói Köztársaság területén tartózkodik, addig annak szuverenitása nem tekinthető teljesnek és korlátlanul. Belgrád például egy korábbi szóbeli megállapodásra hivatkozva, makacsul ragaszkodik ahhoz, hogy a pristinai kormány csak akkor küldhet bármilyen fegyveres egységet az észak-koszovói területekre, ha erről előzetesen értesítette a KFOR parancsnokát.

A békefenntartó erők élén jellemzően olasz, német és francia tábornokok álltak az első 15 évben. 2013 és 2021 között azonban ez a pozíció nyolc évre olasz „hitbizományyá” vált, ami részben annak volt köszönhető, hogy ebben az időszakban az EU tagállamai közül Róma járult hozzá legnagyobb erővel a misszióhoz. Az első olasz jelzések 2016-ban érkeztek annak lehetőségéről, hogy esetleg átadnák a KFOR parancsnoki pozícióját egy magyar tábornoknak. Ennek az alapját mindenképpen a leglátványosabb magyar katonai hozzájárulás, a KFOR Harcászati Tartalék Zászlóalj (KTRBN) teremtette meg. Ez a kezdetben a portugálokkal közösen feltöltött egység 2017-től magyar irányítás alá került, amivel a békefenntartó misszióknak adott hozzájárulásunk láthatósága számottevően megnövekedett.

Bár ezt a jelzést Pristinában a KFOR élén szolgáló olasz tábornokok többször megisméltették az oda akkreditált magyar nagykövetnek, a római vezetéssel 2017–2019-ben folytatott hivatalos tárgyalások sokáig nem vezettek sikerre. Eredményt végül a Külgazdasági és Külügyminisztérium, illetve a Honvédelmi Minisztérium közös, összehangolt fellépése hozott 2020-ban.

Mindennek köszönhetően 2021 októberétől Kajári Ferenc vezérőrnagy lett az első magyar COMKFOR. Ő az első magyar tábornok, aki egy nemzetközi békefenntartó misszió parancsnoki pozícióját betöltötte. Ez már csak azért is komoly felelősség átruházását jelentette, mert 2022-re a KFOR lett a legnagyobb NATO-misszió. Ráadásul a Kajári tábornok

parancsnoksága alatt álló 3600 fő nemcsak a koszovói, hanem a szélesebb balkáni stabilitás megőrzésében is kulcsszerepet kapott. Szükség esetén ugyanis a KFOR-nak segítségnyújtási kötelezettsége van az EU-békefenntartók (EUFOR) felé Bosznia-Hercegovinában.

Az 1990-es évek jugoszláv háborúi nemcsak biztonságpolitikai kihívást, hanem számottevő gazdasági károkat is okoztak Magyarországnak. A koszovói háború, illetve a NATO beavatkozása 1999-ben ráadásul közvetlen katonai konfliktusba sodorta hazánkat Szerbiával, amit a magyar kormány kényszerrel tudomásul vett, de nyilvánvalóan legkevésbé sem örült neki. Az albán és szerb nacionalizmus Koszovóért folytatott küzdelme másfél évszázada tart, és nem lehet biztosan látni a végét. Amit biztosabban állíthatunk, hogy Magyarország érdekét csakis a térség stabilitása szolgálja a jelen pillanatban, amit kitartó hozzájárulásunk a KFOR 23 éves munkájához híven tükröz. A másik tétel, amelyet megfogalmazhatunk, hogy a parancsnoki pozíció megszerzése egy számunkra ennyire fontos területen, kiváló példája lett annak, hogyan kell érdekeinket és elkötelezettségünket világossá és látványossá tenni a multilaterális katonadiplomácia területén.

IRODALOMJEGYZÉK

- Abrahams, Fred – Ward, Benjamin (2001): *Under Orders. War Crimes in Kosovo*. New York: Human Rights Watch.
- Albright, Madeleine (2004): *Egy bevándorló külügyminiszter emlékiratai*. Budapest: Geopen.
- Calabresi, Massimo (1998): How Many will Perish? *Time*, 151(11), 30–31.
- Čengić, Mustafa (2015): *Alija Izetbegović jahač apokalipse ili anđeo mira*. Sarajevo: Kult B.
- Clark, Wesley (2001): *Waging a Modern War*. Oxford: PublicAffairs Ltd.
- Committee on International Relations (1998): *Kosovo: Current Situation And Future Options*. [online], 1998. 07. 23. Forrás: [commdocs.house.gov](https://www.house.gov/committees/international-relations) [2023. 01. 22.]
- Dautry, Marion (2019): *The Endless Struggle of Wartime Rape Victims in Kosovo*. [online], Equal Times, 2019. 04. 05. Forrás: equaltimes.org [2023. 01. 15.]
- Despic-Popovic, Hélène (1998): *Prekaz, village martyr du Kosovo*. [online], Libération, 1998. 03. 17. Forrás: liberation.fr [2023. 01. 14.]
- Hamzaj, Bardh (2000): *A Narrative about War and Freedom*. Prishtina: Zeri.
- Hard Times Taking Bite Out of ICN Yugoslavia*. [online], Los Angeles Times, 1998. 10. 21. Forrás: latimes.com [2022. 01. 08.]
- Hedges, Chris (1998): *On a Garage Floor in Kosovo, A Gruesome Serbian Harvest*. [online], The New York Times, 1998. 03. 10. Forrás: nytimes.com [2023. 01. 12.]
- Higgins, Andrew – Copetas, A. Craig (1999): *In Kosovo, KLA Can't Seem To Win the Battle for Funds*. [online], The Wall Street Journal, 1999. 05. 20. Forrás: wsj.com [2022. 02. 06.]
- Hill, Christopher R. (2015): *Outpost A Diplomat at Work*. New York: Simon & Schuster Paperbacks.
- Interjú Nebojša Pavković vezérezredessel (2000). *Nedeljni Telegraf*, 26(4), 11.
- International Crisis Group (2007): *Serbia: Maintaining Peace in the Presevo Valley*. [online], 2007. 10. 16. Forrás: crisisgroup.org [2023. 01. 22.]
- Judah, Tim (2000): *Kosovo: War and Revenge*. New Haven and London: Yale University Press. Online: <https://doi.org/10.12987/9780300237665>
- Kasalo, Sandra (1998): Intervju Oslobođenja s Komandantom OVK – Naš cilj je oslobođenje Kosova i priključenje Albaniji. *Oslobođenje*, 7(4).
- Lind, William S. (2004): *Understanding Fourth Generation War*. [online], Antiwar, 2004. 01. 15. Forrás: original.antiwar.com [2023. 01. 11.]

- Márkus László (2000): Milosevics és a Nyugat – Az 1996–98-as boszniai események hatása a Jugoszlávia bombázásáról hozott döntésre. *Külpolitika*, 6(1–2), 36–56.
- Márkus László (2020): Alija Izetbegović – az apokaliptikus lovasa vagy békeangyal (könyvrecenzió). *Világtörténet*, 42(1), 139–142.
- Márkus László (2022): *Koszovó története Dardániától a brüsszeli dialógusig*. Budapest: Ludovika.
- NATO (1999): *NATO's Role in Relation to the Conflict in Kosovo*. [online], 1999. 07. 15. Forrás: nato.int [2023. 01. 20.]
- Perritt Jr., Henry H. (2008): *Kosovo Liberation Army: The Inside Story of an Insurgency*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Ragaru, Nadège – Dymi, Amilda (2004): The Albanian-American Community in the United States: A Diaspora Coming to Visibility. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 31(1–2), 45–63.
- Serbs Offer Kosovo Autonomy Talks. *International Herald Tribune*, 1998. 03. 13., 8.
- Tierney, Dominic (2016): *The Twenty Years' War*. [online], The Atlantic, 2016. 08. 23. Forrás: theatlantic.com [2022. 01. 12.]
- Waller, Douglas (1998): Mission Impossible: An Inside Look at How Richard Holbrooke Tries to Halt the Ethnic Bloodshed in Kosovo. *Time*, 151(26), 68–70.